

*dimâse bimâ verede fî fazlı'l-mesâci-  
di's-şelâse, Büşra'l-verâ bimâ verede  
fî Hîrâ', el-Cevâhirü'l-fâhîretü'l-mü-  
teme'a fîmâ kara'ehû et-Taķi b. Fehd  
ve semî'ahû, ed-Dürerü'l-'avâlî ve'l-ce-  
vâhirü'l-ğavâlî, ed-Dürerü'l-fâ'ika ve'l-  
aḥbârü'r-râ'ife, Nihâyetü't-Taķrîb ve  
tekmîlû't-Tehzîb bi't-Tehzîb* (İbn Ha-  
cer'in *Tehzîbü't-Tehzîb* i ile Zehebî'nin  
*Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl*'ini cemettiği on

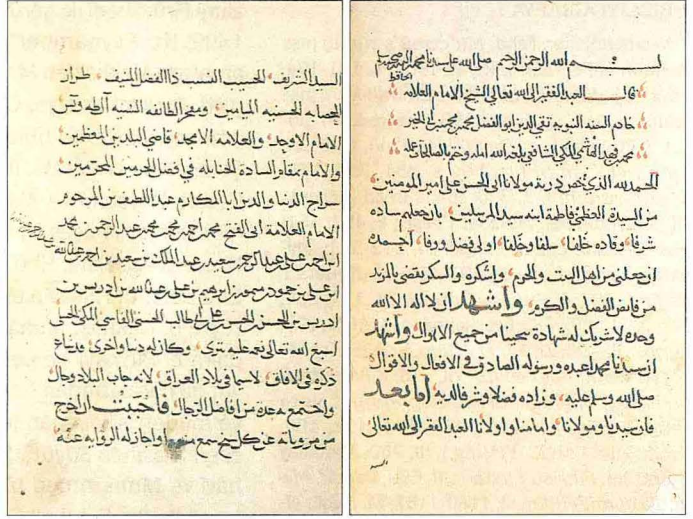
iki ciltlik bir kitap olup Takıyyüddin el-Fâ-  
sî gibi âlimlerin takdirini kazanmıştır; bk.  
Mahmûd Saîd Memdûh, s. 38), *Fehrese-  
tû Cemâlidîn Ebi Hâmid b. Zâhire,  
Kitâb fî meşyehati'l-Taķi b. Fehd, el-  
Mecmû'atü'l-müste'tâbe fî ma'rîfeti be-  
nî Fehd ve men yeltehik bihim mine'l-  
karâbe, Meşyehatü'l-Cemâli'l-enşâ-  
ri'l-mürşidî, Meşyehatü 'Abdillaṭîf el-  
Fâsî, Meşyehatü Ebi's-Sa'âdât b. Zâ-  
hire, Meşyehatü Muḥammed b. 'Ab-  
dirrahmân el-Kinânî el-Medenî, el-  
Meşâbiḥü'l-müşrikatü'z-zâhire min  
mu'cizatî'l-Muştafâ ve menâķibi 'itre-  
tîhi't-tâhire, el-Meṭâlibü's-Seniyyetü'l-  
ğavâlî bimâ li-Ḳureşşin mine'l-mefâ-  
ḥîr ve'l-'avâlî, el-İbâne bimâ verede  
fî'l-Cî'râne, Tuḥfetü'l-'ulemâ'i'l-etķı-  
yâ' bimâ câ'e fî ķişıaşı'l-enbiyâ', Sîre-  
tü'l-ḥulefâ' ve'l-mülûk, Ṭuruķu'l-İşâbe  
bimâ câ'e fî's-şahâbe, Ṭuruķu's-Selâ-  
me min meşyehati'l-faķih 'Alî b. Selâ-  
me, Vesîletü'n-nâsik fî'l-menâsik* (ay-  
rıca bk. Sehâvî, IX, 282; Mahmûd Saîd  
Memdûh, s. 38-39; M. Habîb el-Hîle, s. 138-  
146; *DMBİ*, IV, 427-428).

#### BİBLİYOGRAFYA :

Takıyyüddin İbn Fehd, *Lahzû'l-elhâz* (*Zeylû  
Tezkireti'l-huffâz li'z-Zehabî* içinde, nşr. M. Zâ-  
hid el-Keveşî), Dimaşk 1347, nesredenin girişi,  
s. 2-5; Fâsî, *el-'İkdû's-semîn*, VI, 140; Necmed-  
dîn İbn Fehd, *İthâfû'l-verâ bi-aḥbârî Ümmî'l-ķu-  
râ* (nşr. Abdülkerîm Ali Bâz), Mekke 1408/1988,  
IV, 475; a.m.f., *Mu'cemû's-şüyûâḥ* (nşr. Muham-  
med ez-Zâhî), Riyad 1982, s. 280-284; nesre-  
denin girişi, s. 11-13; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, VII,  
182, 184; IX, 215, 281-283; Süyûtî, *Nazmü'l-ik-  
yân* (nşr. Philip K. Hitti), Beyrut, ts., s. 170-171;  
*Keşfü'z-zunûn*, II, 1987; Şevkānî, *el-Bedrü't-tâli*,  
II, 259-260; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IX, 186; *He-  
diyyetü'l-'ârifîn*, II, 205; İzâḥu'l-meknûn, I, 8,  
111, 220, 269; II, 84; Brockelmann, *GAL*, II, 225;  
*Suppl.*, II, 225, 538; III, 1267; G. Vajda, *Index  
Général des Manuscrits Arabes Musulmans de  
la Bibliothèque Nationale de Paris*, Paris 1953,  
s. 310; Zirîkî, *el-A'lâm*, VII, 277-278; Abdülhay  
el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, s. 278, 420, 876-  
877, 911, 1124, 1125; Mahmûd Saîd Memdûh,  
*Tezyînü'l-elfâz bi-tetmîmi züyûli Tezkireti'l-huf-  
fâz*, Beyrut 1413/1993, s. 36-40; M. Habîb el-  
Hîle, *et-Târîḥ ve'l-mu'errîḥün bi-Mekke*, Mek-  
ke 1994, s. 137-146; F. Rosenthal, "İbn Fâhd",  
*EP* (İng.), III, 760; Yûsuf Rahîmlû, "İbn Fehd",  
*DMBİ*, IV, 427-428.



SÂMÎ ES-SAKKÂR



Takıyyüddin  
İbn Fehd'in  
*el-Menhecü'l-  
celî* adlı  
eserinin  
ilk iki sayfası  
(Süleymaniye Ktp.,  
Reisülkütâb  
Mustafa Efendi,  
nr. 269)

#### İBN FELLÛS

(bk. MARDÎNÎ, İsmâil b. İbrâhim).

#### İBN FERAH

(İbn Fırh)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed  
b. Ferah b. Ahmed  
el-Lahmî el-İşbîlî  
(ö. 699/1300)

Hadis hâfızı ve Şâfiî fakihî.

624 (1227) veya 625'te İşbîliye'de (Se-  
villa) doğdu. Babasının adı Ferh diye de  
kaydedilmiştir. Tahsil için seyahate çıkma-  
dan önce İşbîliye'de Ali b. Câbir ed-Deb-  
bâc'ın derslerine devam etti. 646 (1248)  
yılında Castilla Kralı III. Fernando'nun İş-  
bîliye'yi zaptı sırasında esir düştü. 650'-  
den (1252) sonra Merakeş'e giderek Mu-  
hammed b. Abdülmelik el-Merrâkûşî ile  
dostluk kurdu ve onunla birlikte Yahyâ  
b. Atîk ve Ebû'l-Kâsım el-Belvî gibi âlim-  
lerin ilim meclislerine katıldı. Daha sonra  
haccetmek ve âlimlerden faydalanmak  
amacıyla yola çıkan İbn Ferah önce Mı-  
sır'a, ardından Dimaşk'a gitti ve orada  
yerleşti. Abdülazîz el-Ensârî, Kemâleddin  
ed-Darîr, İbn Abdüddâim ve İbn Ebû'l-  
Yüsr onun bu dönemde istifade ettiği ho-  
calardan bazılarıdır. Önceleri Mâlikî mez-  
hebine mensup olan İbn Ferah bu sırada  
Şâfiî mezhebine geçti. Yeterince hadis  
topladığına ve bilgi edindiğine kanaat ge-  
tirdikten sonra zamanını hadislerin yo-  
rumlanması ve mezheplerin hadislerden  
hüküm çıkarma yöntemlerinin tesbit edil-  
mesi gibi konulara ayırdı; bir taraftan da  
Emeviye Camii'nde hadis ve hadis ilim-

lerine dair ders okuttu. Şöhretinin iyice  
yayılmaya başladığı bu dönemde kendi-  
sine Nürîyye Dârülhadisi'nin hocalığı tek-  
lif edildiyse de kabul etmedi. Başta Ze-  
hebî olmak üzere Abdülmü'min b. Ha-  
lef ed-Dimyâtî, Ali b. Muhammed el-Yü-  
nînî, Mukâtîlî ve Birzâli gibi âlimler onun  
önde gelen taleberilerindirdi. İbn Ferah,  
Ümmü's-Sâlih Türbesi'nde bulunduğu  
bir sırada geçirdiği rahatsızlık sonucu 9  
Cemâziyelâhir 699'da (2 Mart 1300) ve-  
fat etti ve Süfiyye Kabristanı'na defne-  
dildi.

Seybold, Süyûtî'nin *Ṭabaķâtü'l-müfes-  
sirîn*'inde (s. 92) İbn Ferah'ın tefsir sahi-  
bi Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekir b.  
Ferah el-Kurtubî'nin oğlu olarak gösteril-  
mesinin doğru olmadığını belirtmektey-  
se de (*İA*, V/2, s. 733; *EP* [İng.], III, 763) Sü-  
yûtî yalnız Kurtubî'nin Şehâbeddin Ahmed  
adında bir oğlu olduğunu söylemiştir. Do-  
layısıyla lakap ve isim benzerliğinden ha-  
reketle Şehâbeddin Ahmed İbn Ferah'ın  
Kurtubî'nin oğlu olarak gösterildiğine hük-  
metmek isabetli değildir.

Eserleri. İbn Ferah'ın hadis ve fıkıhla il-  
gili birçok eser yazdığı kaydedilmişse de  
kaynaklarda bunlardan sadece üçünün  
adı geçmektedir. 1. *Manzûme fî muşta-  
laḥi'l-ḥadis*. İçinde yirmi sekiz hadis te-  
riminin yer aldığı yirmi beyitlik "lâmî" bir  
kaside olup *Ḳaşıde ğazeliyye fî elķā-  
bi'l-ḥadis*, *Manzûme İbn Feraḥ* ve bi-  
rinci mısraının ilk iki kelimesine izâfeten  
*Ĝarâmî şaḥîḥ* adlarıyla da bilinmekte-  
dir. Çeşitli kütüphanelerde müstakil nü-  
sahaları bulunan (Kettânî, s. 435) kasidenin  
metni müellifin biyografisine dair birçok  
eserde kaydedilmiş. ayrıca *Mecmû'atü  
erba'a manzûmât* içinde yayımlanmış-  
tır (bk. bibl.). Eser üzerinde pek çok şerh



ve hâşiye çalışması yapılmış, bunlardan İzzeddin İbn Cemâ'nın *Zevâlü't-terah fi şerhi Manzûmeti İbn Feraḥ* (nşr. F. Risch, Leiden 1885), Abdülkâdir b. Muhammed Selim el-Kilânî'nin *el-Beyânü's-sariḥ şerhu Kaşideti Ğarâmî şahîḥ* (Dımaşk 1346) ve Bedreddin el-Hasenî'nin *Şerhu Kaşideti Ğarâmî şahîḥ fi envâ'ül-ḥadîs* (Kahire 1286; Dımaşk 1401, 1405) adlı eserleri neşredilmiştir. İbn Kutluboğa'nın da manzumeye bir şerh yazdığı (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, Mecâmî', nr. 68; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1329), Yâhyâ b. Abdurrahman el-İsfahânî el-Karâfî tarafından yapılan şerh üzerine İbrâhim b. Muhammed el-Birmâvî'nin bir hâşiye kaleme aldığı (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 635) kaydedilmektedir. İbn Cemâ'ya ait şerhin bazı kaynaklarda Şemseddin İbn Abdülhâdi'ye nisbet edilerek H. L. Fleischer tarafından neşredildiğinin belirtilmesi (Serkîs, I, 167; Necîb el-Akîki, II, 363) yanlış olmalıdır (bk. İBN CEMÂA, İzzeddin). 2. *Şerhu'l-Erba'in en-Neveviyye* (İA, V/2, s. 733). 3. *Muhtaşaru Hilâfiyyâtü'l-Beyhâki*. Beyhakî'nin el-*Hilâfiyyât beyne's-Şâfi'i ve Ebî Hanîfe* adlı eserinin özeti olup Ziyâb Abdülkerim Ziyâb Akl (1404, Câmîatü Ümmi'l-kurâ Külliyyetü's-şerîa) ve İbrâhim b. Sâlih b. Abdullah el-Hudayrî (1414/1993, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye Külliyyetü'd-da'va) tarafından tahkik edilerek üzerinde doktora çalışması yapılmıştır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1486; a.mlf., *el-İber*, III, 395-396; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 286-287; Sübkî, *Ṭabakât* (Tanâhî), VIII, 26-29; İsnevî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 291; İbn Hacer, *Teşrîrü'l-müntebih*, III, 1072; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-şâfi*, II, 59-60; a.mlf., *en-Nücümü'z-zâhire*, VIII, 191; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-müfessirîn* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1396/1976, s. 92; Dâvûdî, *Ṭabakâtü'l-müfessirîn*, II, 66; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-ḥicâl*, I, 36-37; *Keşfü'z-zunûn*, I, 59; II, 1329; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 443-444; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 102; Serkîs, *Mu'cem*, I, 167, 202; Brockelmann, *GAL*, I, 459; *Suppl.*, I, 635; *Mecmû'atü erba'a manzûmât* (nşr. Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî), Kahire 1371/1952, s. 2-4; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 194-195; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, II, 45; Necîb el-Akîki, *el-Müsteşriḳûn*, Kahire 1980, II, 363; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 435; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-mağribi'l-Arabî*, Rabat 1406/1986, IV, 231-233; Cezâr, *Medâhilü'l-mu'ellifîn*, III, 1151-1152; C. F. Seybold, "İbn Feraḥü'l-İşbîlî", *İA*, V/2, s.733; a.mlf., "İbn Feraḥ al-İşbîlî", *EP* (İng.), III, 763; Simin Muhakkık, "İbn Feraḥ İşbîlî", *DMBİ*, IV, 395; M. Yaşar Kandemir, "Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin", *DİA*, VI, 60.



EBUBEKİR SIFIL

## İBN FEREC el-CEYYÂNÎ

(ابن فرج الجياني)

Ebû Ömer (Ebû Amr) Ahmed b. Muhammed b. Ferec el-Ceyyânî el-Endelüsî (ö. 367/978)

Endülüslü şair,  
lugat âlimi ve tarihçi.

Kurtuba'nın (Cordoba) 85 km. doğusunda bulunan Ceyyân (Jaen) şehrinde doğdu. Kültürlü bir ailenin çocuğu olduğu bilinen İbn Ferec'in öğrenimi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kurtuba Emevî halifelerinden II. Hakem el-Müstansır-Billâh'ın (961-976) saray şairliğine kadar yükseldiğine göre iyi bir öğrenim görmüş olmalıdır. Gururuna düşkün, sert ve tartışmacı bir mizaca sahip olduğu kaydedilen İbn Ferec, bir kasidesinde hâmisi II. Hakem'i hicvetmesinden dolayı 356 (967) yılında halifenin emriyle memleketi Ceyyân'da hapsedildi. Affedilme ümidiyle yazdığı kasidelerin hiçbirini halifeye ulaşmadı. II. Hakem'in vefatından sonra yerine geçen oğlu II. Hişâm el-Müeyyed-Billâh, İbn Ferec'in serbest bırakılması için bir ferman çıkardı. Şair bu haber kendisine ulaştırıldığında heyecana kapılarak hapisanede vefat etti.

Eserleri. Şairliği yanında iyi bir lugat âlimi olan İbn Ferec'in kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: 1. *Kitâbü'l-Ḥadâ'ik*. Müellif, İbn Dâvûd ez-Zâhirî'nin (ö. 297/910), içinde 250'den fazla şairin şiirlerinden örneklerin yer aldığı bir aşk şiirleri antolojisi olan *Kitâbü'z-Zühre*'sine nazîre olarak kaleme aldığı bu eserde Endülüs şairlerinin Doğu şairlerine üstünlüğünü ispat etmeyi amaçlamıştır. İbn Dâvûd *Kitâbü'z-Zühre*'sini 100 bölüme ayırmış ve her bölümde değişik şairlerden seçtiği 100 beyit zikretmiştir. İbn Ferec ise II. Hakem adına kaleme aldığı eserini 200 bölüme ayırmış ve her bölümde sadece Endülüslü şairlerden seçtiği 200 beyit kaydetmiştir. Endülüslü dil ve edebiyat âlimi İbn Hazm, İbn Ferec'in bu kitabından övgüyle söz ederek sahasının en önemli eseri olduğunu ifade etmiştir (*er-Resâ'il*, II, 183). Daha sonra yazılan bu tür eserlerde, edebiyat ve biyografi kitaplarında *Kitâbü'l-Ḥadâ'ik*'tan bol nakiller yapılmıştır (örnek olarak bk. İbnü'l-Ebbâr, s. 39, 41, 118, 125, 126, 130, 199, 205, 210, 218). 2. *Târîhu'l-Müntezîn* (*ve'l-ka'imîn bi'l-Endelüs ve aḥbârî-*

*him*. Müellif, Endülüs'teki ayaklanmaları anlattığı bu eseri hapiste iken kaleme almıştır.

İbn Ferec hapisanede bazı manzum ve mensur risâleler de kaleme almış, kendisinden istifade etmek üzere gelen talebelere dil ve edebiyat dersleri vermiştir. Kaynaklarda, çoğunu hapiste iken yazdığı çok sayıda şiiri bulunduğu kaydediliyor da bunlar bir divanda toplanmamıştır. Şiir mecmualarında, edebiyat ve biyografi kitaplarında şiirlerinden bazı parçalar yer almaktadır. Bunlar genellikle bahçe-çiçek, meyve, kuş tasvirlerine ve aşka dair şiirlerdir (şiirleri için bk. İbnü'l-Kettânî, s. 37, 38, 46, 58, 86, 88, 140, 159, 163, 252, 258; Makkarî, III, 196, 265, 266, 437; IV, 46; Ömer Ferruh, IV, 283-284).

İbn Ferec'in, kendisi gibi şair olan Ebû Osman Saîd ve Ebû Muhammed Abdullah adlarında iki kardeşi olduğu, *Kitâbü'l-Ḥadâ'ik*'ta bunlara ait birçok şiirin yer aldığı zikredilmektedir (Seâlibî, II, 14-15; Humeydî, s. 211-212, 236-237).

#### BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kettânî, *et-Teşbihât min eş'ari ehli'l-Endelüs* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1401/1981, s. 283-284; ayrıca şiirleri için bk. s. 37, 38, 46, 58, 86, 88, 140, 159, 163, 252, 258; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr*, II, 14-15, 18-19; İbn Hazm, *er-Resâ'il* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1981, II, 183; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvî et-Tancî), Kahire 1953, s. 97-98, 211-212, 236-237; Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maṭmaḥu'l-enfûs ve mesrahu't-te'ennûs fi mülehi ehli'l-Endelüs*, İstanbul 1302, s. 79-80; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zahîre*, I, 13, 795, 914; II, 142; İbn Beşkûvâl, *eş-Sıla*, I, 11; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 140-142; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, IV, 236-238; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Muṭrib* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, s. 4; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulletü's-siyera* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, s. 39, 41, 118, 125, 126, 130, 199, 205, 210, 218, 250; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Mugrib*, II, 5; a.mlf., *Râyâtü'l-müberribin ve gâyatü'l-mümeyyizin* (nşr. M. Rıdvân ed-Dâye), Dımaşk 1987, s. 184; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XVII, 34-35; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 77-78; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, I, 604; II, 501; III, 173, 196, 265, 266, 437; IV, 46; a.e.: *The History of The Muhammedan Dynasties in Spain: Extracted From the Nafḥu't-ṭib* (trc. Pasqual de Gayangos), London 1840, I, 185; Kehlâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, II, 143; Sezgin, *GAS*, II, 688-689; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Arabî*, Rabat 1399/1979, II, 316-319; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 282-288; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 209; Eliâs Terés, "İbn Faraḥ de Jaén y su Kitab al-Ḥadâ'iq", *al-Andalus*, XI/1, Madrid 1946, s. 131-157; Fehim Bayraktareviç, "İbn Dâvûd", *İA*, V/2, s. 721-722; H. Monés, "İbn Faraḥ al-Djajyânî", *EP* (İng.), III, 762-763; Abbas Hüccet Celâfî, "İbn Ferec", *DMBİ*, IV, 1370.



MEHMET YAVUZ